

NOAM CHOMSKY

Sözdizimsel Yapılar

27 sayfalık görselleştirilmiş geniş özet

16 özgün bölüm gravürü · Gündelik örnekler

Ana fikirler · Eleştiriler · Akılda kalan sahneler

Özgün eserin yerini tutmayan açıklamalı okuma rehberi

OKUMAYA BAŞLAMADAN ÖNCE

Bu rehberin pusulası

Daha önce hiç duymadığınız bir cümleyi anlayabilir ve kimsenin söylemediği yeni bir cümle kurabilirsiniz. Dil yalnız ezberlenmiş ifadeler deposuysa bu yaratıcılık şaşırtıcıdır. Chomsky küçük kitapta, dilbilgisinin sonsuz cümle üreten açık bir sistem olarak modellenmesi gerektiğini gösterir.

Bu kitap nasıl okunmalı?

Sınırlı sayıda kuralın sonsuz sayıda yeni cümle üretmesini açıklamak için dili kelime listesi ya da alışkanlık zinciri değil, üretici bir yapı olarak ele alan modern dilbilimin dönüm noktası.

1957 metni sonraki Chomsky kuramlarının tamamı değildir; dönüşümsel dilbilgisinin erken ve teknik bir programıdır. Tarihsel etkisini görürken kullanım temelli, bilişsel ve istatistiksel dilbilimin sonraki eleştirilerini de hesaba katmak gerekir.

Bu rehber, Noam Chomsky tarafından kurulan düşünce yolunu gündelik sahneler, tarihsel bağlam, güçlü örnekler ve önemli itirazlarla birlikte izler. Amaç sınav notu çıkarmak değil, kitabın okurun bakışını tam olarak nerede değiştirdiğini görünür kılmaktır.

KULLANIM ÖNERİSİ

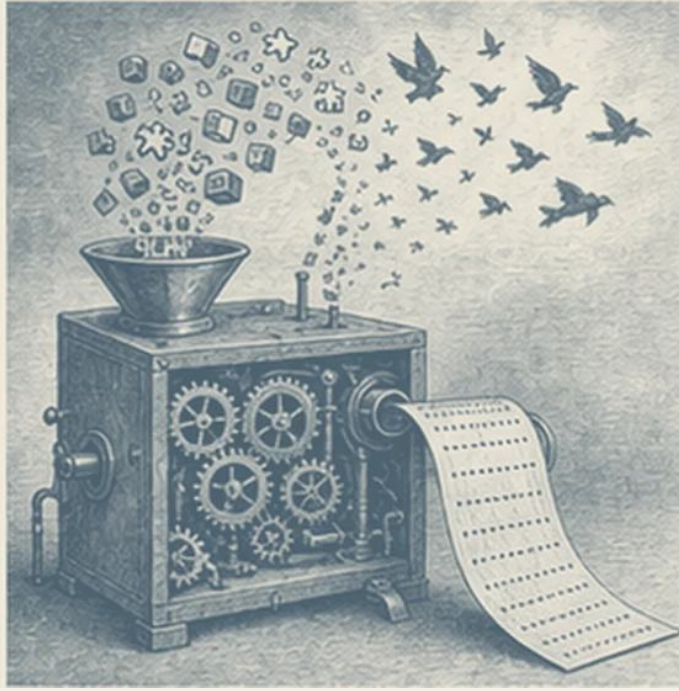
Bir oturuşta bitirmek zorunda değilsiniz; her gravür bir sonraki durak için hafıza kancasıdır.

YOL HARİTASI

21 durakta kitabın bütünü

01	Bu kitap nasıl okunmalı?	12	Morfoloji ve ses yapıyla buluşur
02	Dilbilgisi cümle listesi değildir	13	Dil edinimine açılan soru
03	Dilsel yeterlik ile gerçekleşme	14	Evrensel dilbilgisinin tohumu
04	Dil olasılıklı kelime zinciri mi?	15	Davranışçılıktan bilişsel devrime
05	Öbek yapı kuralları	16	Modern dil modelleri eski tartışmayı değiştiriyor
06	Dönüşüm neden gerekir?	17	Küçük kitabın kalıcı etkisi
07	Çekirdek cümlelerden çeşitlilik	18	Kitabın en kolay yanlış anlaşılacağı yer
08	Dilbilgisellik ile anlamlılık farklıdır	19	Kitap hakkında süren tartışma
09	Korpus tek başına sınır mı?	20	Bugünkü hayata taşınan üç soru
10	Dilbilgisi neyi açıklamalı?	21	Bir cümlede kitabın özü
11	Yapısal belirsizlik		

Dilbilgisi cümle listesi değildir

Bir dilin cümleleri sonsuz olduğu için dilbilgisi hepsini listeleyemez. Sonlu kurallar, iyi biçimli cümleleri üretmeli ve yapısını göstermelidir. Yazarın asıl hamlesi, tanıdık görünen bu olayı başka bir merceğin altına koymaktır; mesele tek bir örnek değil, örnekleri birbirine bağlayan düzendir.

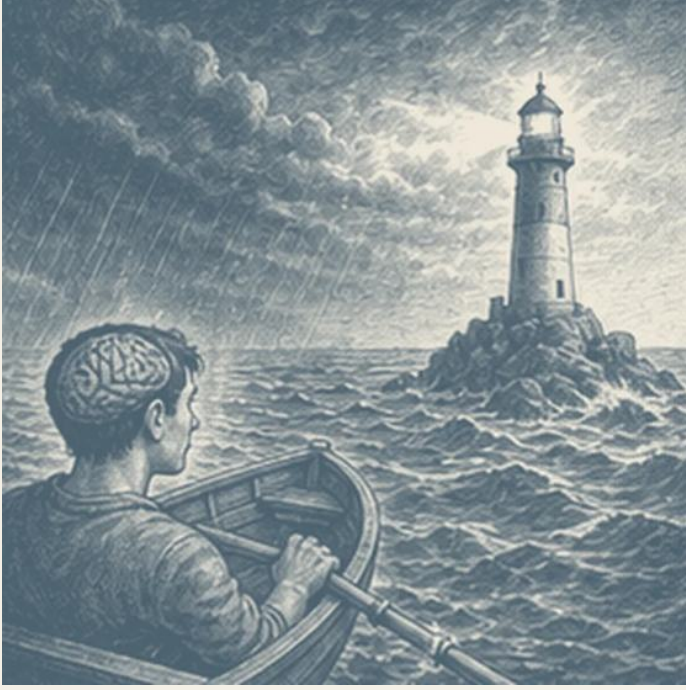
Sözlükte bütün olası ev cümleleri yoktur; çocuk 'bahçedeki kediye dün gören komşu geldi' gibi yenisini kurar.

Gerçek konuşma sonlu bellekle sınırlıdır; sonsuzluk ideal kapasite modelidir. Ayrıca sonraki araştırmaların ve farklı deneyimlerin eklediği ayrıntılar vardır. Klasik bir eseri canlı tutan şey, ona itiraz edilebilmesi ve yine de iyi sorular bırakabilmesidir.

Bir dil modelinin gördüğünü tekrarlamakla yeni yapıyı kurmak arasındaki farkını düşünün.

Bu durağı biraz daha yakından düşündüğümüzde, "Dilbilgisi cümle listesi değildir" başlığının yalnız kendi örneğini değil Sözdizimsel Yapılar boyunca yinelenen ana soruyu da taşıdığı görülür. İlk sahnede anlatılan durum ile bölümün sonunda açılan güncel sorun yan yana bulunduğu, neden tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın yetersiz kaldığı anlaşılır. Burada önemli olan ayrıntıları çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini fark etmektir. Böyle okunduğunda kavram, soyut bir tanım olmaktan çıkar ve karşılaştığımız yeni bir durumda kendi başımıza sınıyabileceğimiz canlı bir düşünme aracına dönüşür.

Dilsel yeterlik ile gerçekleşme

Kuram konuşurun dil bilgisi ile dikkat, bellek ve hata içeren gerçek kullanımını ayırır. Dilbilgisi ideal yapısal bilgiyi modeller. Bu fikir ilk bakışta kuru bir tanım gibi durabilir, fakat kitabın geri kalanında hangi ayrıntıları görüp hangilerini kaçıracağımızı belirleyen anahtar tam da budur.

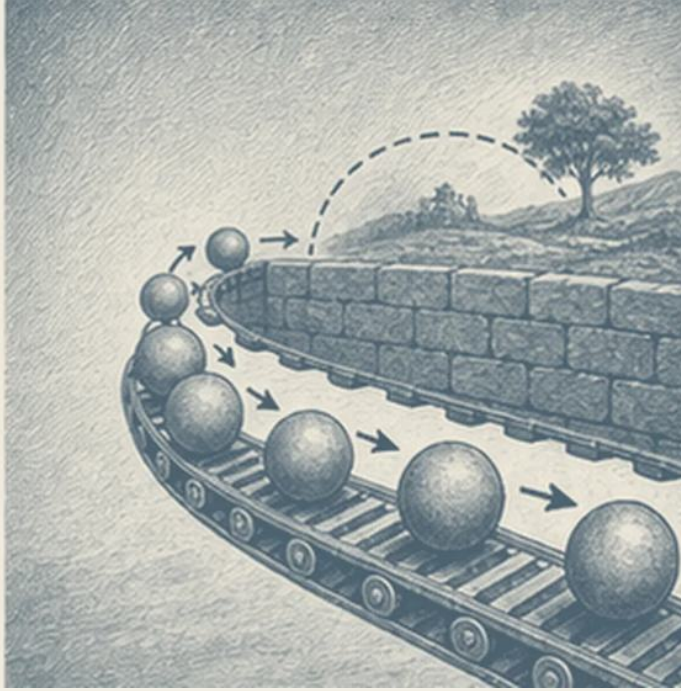
Uzun cümlede nefesiniz kesilip hata yapmanız kuralı bilmediğinizi göstermez; piyano bilgisi ile sahne sürçmesi farklıdır.

Keskin ayırım kullanımın dil bilgisini nasıl biçimlendirdiğini küçümseyebilir. Korpus dilbilimi gerçek veriyi merkeze alır. Okurun dikkat etmesi gereken yer tam burasıdır: açıklayıcı bir benzetme ile gerçek dünyanın bütün karmaşıklığı aynı şey değildir.

Tek bir konuşma hatasını zihinsel kuralın kanıtı saymadan tekrar eden yapısal örüntüyü arayın.

Aynı bağlantıya başka bir açıdan bakarsak, “Dilsel yeterlik ile gerçekleşme” başlığının yalnız kendi örneğini değil Sözdizimsel Yapılar boyunca yinelenen ana soruyu da taşıdığı görülür. İlk sahnede anlatılan durum ile bölümün sonunda açılan güncel sorun yan yana konduğunda, neden tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın yetersiz kaldığı anlaşılır. Burada önemli olan ayrıntıları çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini fark etmektir. Böyle okunduğunda kavram, soyut bir tanım olmaktan çıkar ve karşılaştığımız yeni bir durumda kendi başımıza sınıyabileceğimiz canlı bir düşünme aracına dönüşür.

Dil olasılıklı kelime zinciri mi?

Chomsky basit sonlu durum modellerinin bazı yerel dizileri üretebildiğini, fakat iç içe bağımlılık ve hiyerarşik yapıyı yeterince yakalayamadığını savunur. Burada ileri sürülen şey değişmez bir doğa yasası değil, olayların çoğu zaman neden beklediğimizden farklı geliştiğini açıklayan bir düşünme aracıdır.

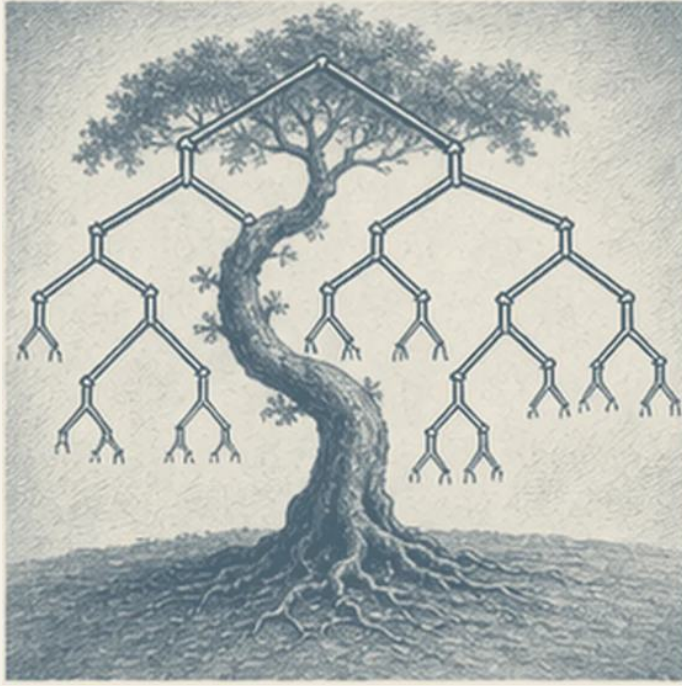
Açılan her parantezin uygun yerde kapanması gerekir; yalnız son kelimeye bakmak derin gömülmeyi izlemeye yetmez.

Modern istatistiksel modeller uzun bağımlılıkları öğrenebilir. 1957'nin teknik sınırı bugünkü mimarilere doğrudan uygulanmamalıdır. Karşı örnekler özellikle değerlidir; çünkü hangi koşulun eksik olduğunu gösterir ve iddiayı kaba genellemeden daha hassas bir açıklamaya taşır.

Bir modelin akıcı sıra üretmesiyle cümlelerin hiyerarşik ilişkisini temsil etmesini ayırın.

Örneğin arkasındaki mekanizmayı yavaşlattığımızda, “Dil olasılıklı kelime zinciri mi?” başlığının yalnız kendi örneğini değil Sözdizimsel Yapılar boyunca yinelenen ana soruyu da taşıdığı görülür. İlk sahnede anlatılan durum ile bölümün sonunda açılan güncel sorun yan yana bulunduğu, neden tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın yetersiz kaldığı anlaşılır. Burada önemli olan ayrıntıları çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini fark etmektir. Böyle okunduğunda kavram, soyut bir tanım olmaktan çıkar ve karşılaştığımız yeni bir durumda kendi başımıza sınıyabileceğimiz canlı bir düşünme aracına dönüşür.

Öbek yapı kuralları

Cümle ad öbeği ve fiil öbeği gibi bileşenlere ayrılır; bu öbekler daha küçük parçalardan tekrar kurulur. Yapı yalnız kelimelerin sırası değildir. Bölümün gücü, büyük iddiayı gündelik hayatın içine indirmesinde yatar: görünmez kabul ettiğimiz ilişki görünür olunca eski açıklama artık yetmez.

'Küçük çocuk topu attı' cümlesinde 'küçük çocuk' birlikte hareket eden bir paket, 'topu attı' başka pakettir.

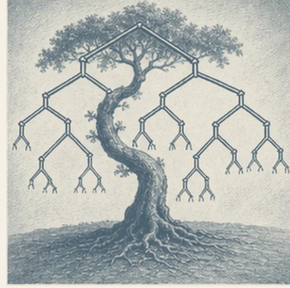
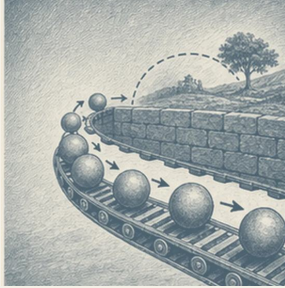
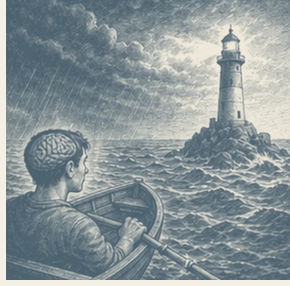
Dillerin öbek yapısı aynı şablona sığmaz ve sözcük sırası esnek olabilir. Kurallar dil özel verilerle sınanır. Yazarın dili zaman zaman kesin görünse de okurun burada olasılık, bağlam ve karşı örnek payını açık tutması gerekir; aksi halde açıklama yeni bir dogmaya dönüşür.

Bir belirsiz cümlede kelimeleri değil hangi parçaların birlikte öbek oluşturduğunu çizin.

Kitabın bu bölümünü gündelik karara çevirdiğimizde, “Öbek yapı kuralları” başlığının yalnız kendi örneğini değil Sözdizimsel Yapılar boyunca yinelenen ana soruyu da taşıdığı görülür. İlk sahnede anlatılan durum ile bölümün sonunda açılan güncel sorun yan yana konduğunda, neden tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın yetersiz kaldığı anlaşılır. Burada önemli olan ayrıntıları çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini fark etmektir. Böyle okunduğunda kavram, soyut bir tanım olmaktan çıkar ve karşılaştığımız yeni bir durumda kendi başımıza sınayabileceğimiz canlı bir düşünme aracına dönüşür.

OKUMA EŞİĞİ 1 / 3

İlk bağlantılar artık görünür

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

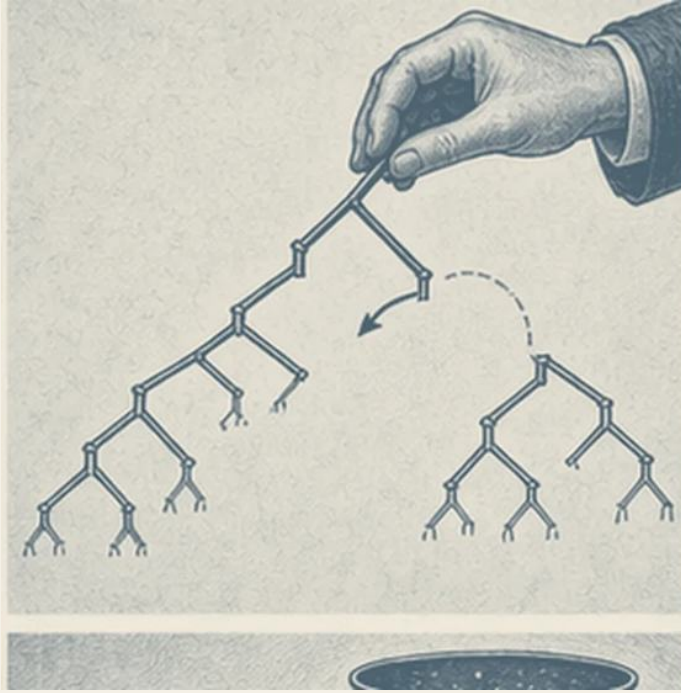
- Dilbilgisi cümle listesi değildir
- Dilsel yeterlik ile gerçekleşme
- Dil olasılıklı kelime zinciri mi?
- Öbek yapı kuralları

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Dönüşüm neden gerekir?
- Çekirdek cümlelerden çeşitlilik
- Dilbilgisellik ile anlamlılık farklıdır
- Korpus tek başına sınır mı?

Bağlantı sorusu: “Dilbilgisi cümle listesi değildir” ile “Öbek yapı kuralları” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Dönüşüm neden gerekir?” bu yolu nasıl değiştirebilir?

Dönüşüm neden gerekir?

Öbek kuralları temel yapıları üretir; dönüşümler soru, edilgen ve başka yüzey biçimleri arasındaki sistemli ilişkiyi açıklar. Bu ayrımı korumak önemlidir; çünkü iki kavram birbirine karıştığında yazarın kanıtı kolayca slogana, hatta tam tersine çevrilebilir.

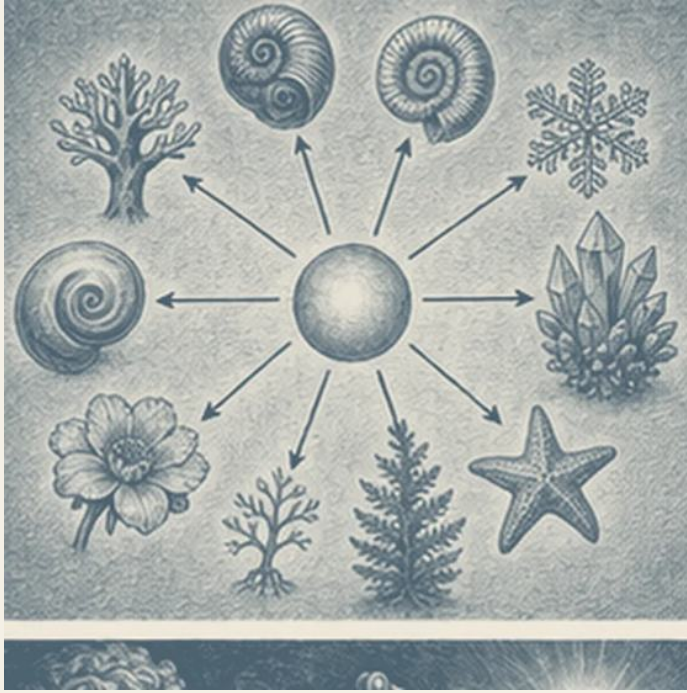
'Çocuk topu attı' ile 'Top çocuk tarafından atıldı' farklı sıra taşır ama rol ilişkileri bağlantılıdır.

Erken dönüşüm sistemi zamanla büyük ölçüde değişti. Kavramın tarihsel işlevi, ilişkili cümleleri tek tek listelememektir. Bu eleştiri, yazarın ana düşüncesini çöpe atmak yerine ölçüsünü belirler. Ölçüsü bilinen fikir, hayranlık uyandıran ama belirsiz bir slogandan daha kullanışlıdır.

Bir dil kuralında yüzey sırası değişirken kim-ne yaptı ilişkisini hangi işaretin koruduğunu görün.

Buradaki gerilimi akılda tutmanın bir yolu da, “Dönüşüm neden gerekir?” başlığının yalnız kendi örneğini değil Sözdizimsel Yapılar boyunca yinelenen ana soruyu da taşıdığı görülür. İlk sahnede anlatılan durum ile bölümün sonunda açılan güncel sorun yan yana konduğunda, neden tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın yetersiz kaldığı anlaşılır. Burada önemli olan ayrıntıları çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini fark etmektir. Böyle okunduğunda kavram, soyut bir tanım olmaktan çıkar ve karşılaştığımız yeni bir durumda kendi başımıza sınıyabileceğimiz canlı bir düşünme aracına dönüşür.

Çekirdek cümlelerden çeşitlilik

Erken model basit etkin olumlu çekirdeklerden dönüşümlerle daha karmaşık cümleler türetir. Dilbilgisi cümleler arasındaki aile benzerliğini açıklar. Kitap bu noktada okuru uzaktan seyreden biri olmaktan çıkarır ve kendi alışkanlıklarının da aynı düzenin içinde bulunduğunu fark etmeye çağırır.

Hamurdan ekmek, simit ve pide yapılır; ürünler farklıdır ama hazırlama ilişkileri ortak olabilir.

Bütün cümleleri tek çekirdek ailesine zorlamak diller arası çeşitliliği basitleştirebilir. Bu noktada yazarın betimlediği durumla savunduğu değer birbirinden ayrılmalıdır. Bir şeyin nasıl işlediğini göstermek, onun böyle işlemesi gerektiğini söylemek değildir.

Dil öğretiminde örnekleri ezberletmek yerine hangi ortak yapıdan dönüştüklerini gösterin.

Yazarın çizdiği hattı bir adım daha izlediğimizde, “Çekirdek cümlelerden çeşitlilik” başlığının yalnız kendi örneğini değil Sözdizimsel Yapılar boyunca yinelenen ana soruyu da taşıdığı görülür. İlk sahnede anlatılan durum ile bölümün sonunda açılan güncel sorun yan yana konduğunda, neden tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın yetersiz kaldığı anlaşılır. Burada önemli olan ayrıntıları çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini fark etmektir. Böyle okunduğunda kavram, soyut bir tanım olmaktan çıkar ve karşılaştığımız yeni bir durumda kendi başımıza sınıyabileceğimiz canlı bir düşünme aracına dönüşür.

Dilbilgisellik ile anlamlılık farklıdır

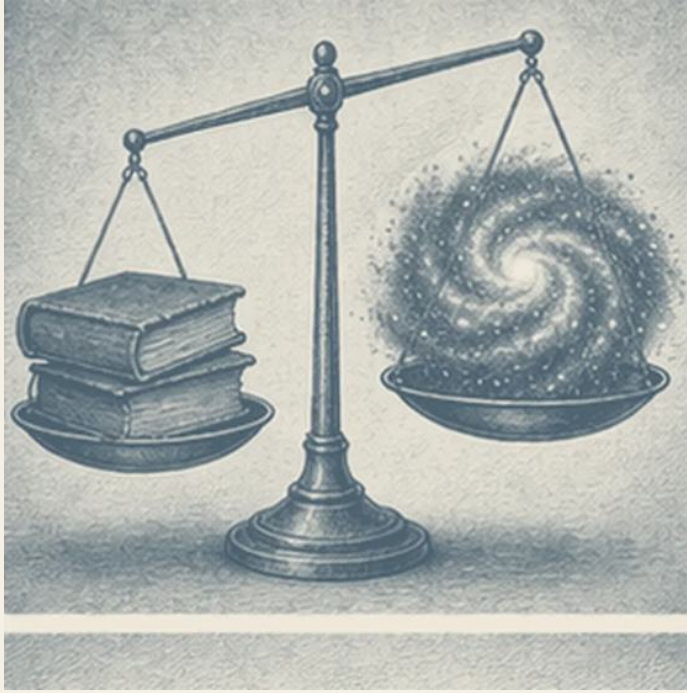
'Renksiz yeşil fikirler öfkeyle uyur' sözdizimsel olarak düzgün, anlamsal olarak tuhaftır. Ters kelime dizisi aynı olasılıkta olsa da dilbilgisel değildir. Savın ilginç tarafı yalnız ne söylediği değildir; doğruysa hangi eski açıklamayı bırakmamız ve hangi yeni soruyu sormamız gerektiğini de değiştirir. Boş bir çerçeve düzgün yapılmış olabilir ama içine konan resim gerçek dışıdır; yapı ile içerik ayrılır.

Anlam ile sözdizimi gerçek kullanımda sürekli etkileşir. Ayrım bağımsızlık derecesini araştırmak içindir. Bu sınır, kitabı değersizleştirmez. Tersine, güçlü bir fikri her kapıyı açan sihirli anahtar olmaktan kurtarıp gerçekten işe yaradığı kapılarda kullanmamızı sağlar.

Bir yapay zekâ cümlesinin akıcı gramerini, dünyaya uygun anlam ve doğruluktan ayrı değerlendirin.

Bu fikri gerçek bir sınamaya sokmak için, "Dilbilgisellik ile anlamlılık farklıdır" başlığının yalnız kendi örneğini değil Sözdizimsel Yapılar boyunca yinelenen ana soruyu da taşıdığı görülür. İlk sahnede anlatılan durum ile bölümün sonunda açılan güncel sorun yan yana konduğunda, neden tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın yetersiz kaldığı anlaşılır. Burada önemli olan ayrıntıları çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini fark etmektir. Böyle okunduğunda kavram, soyut bir tanım olmaktan çıkar ve karşılaştığımız yeni bir durumda kendi başımıza sınıyabileceğimiz canlı bir düşünme aracına dönüşür.

Korpus tek başına sınır mı?

Chomsky yalnız kaydedilmiş cümle sıklığının konuşurun olası ama hiç duyulmamış yapılar hakkındaki bilgisini açıklamayacağını savunur. Bu nedenle bölüm, tek başına ezberlenecek sonuç değil, sonraki örnekleri taşıyan bir köprü gibi okunmalıdır.

Kimse size her yeni merdiven cümlesini öğretmez; yine de hangi basamağın eğri olduğunu sezersiniz.

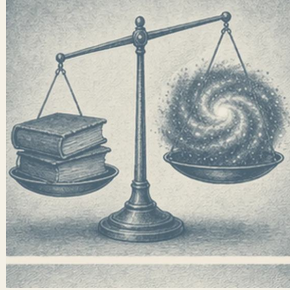
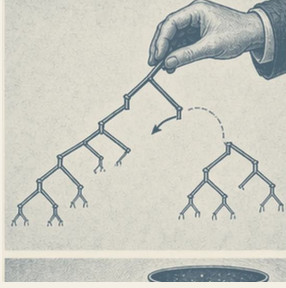
Ana dili sezgileri sosyal, bölgesel ve bağlamsal değişir; araştırmacının kendi yargısı tek veri olmamalıdır. Kitabın yazıldığı tarih, kullanılan dil ve seçilen örnekler de merceğin kenarını oluşturur. Görüntü güçlü olabilir ama bütün dünyayı tek başına kapsamaz.

Korpus örüntüsü ile konuşur deneyini birbirinin rakibi değil tamamlayıcı kanıt yapın.

Bölümün görünmeyen ikinci katında, “Korpus tek başına sınır mı?” başlığının yalnız kendi örneğini değil Sözdizimsel Yapılar boyunca yinelenen ana soruyu da taşıdığı görülür. İlk sahnede anlatılan durum ile bölümün sonunda açılan güncel sorun yan yana konduğunda, neden tek bir kişiyi suçlamanın ya da tek bir kurala sığınmanın yetersiz kaldığı anlaşılır. Burada önemli olan ayrıntıları çoğaltmak değil, hangi ayrıntının sonucu gerçekten değiştirdiğini fark etmektir. Böyle okunduğunda kavram, soyut bir tanım olmaktan çıkar ve karşılaştığımız yeni bir durumda kendi başımıza sınayabileceğimiz canlı bir düşünme aracına dönüşür.

OKUMA EŞİĞİ 2 / 3

Ayrıntılardan büyük resme

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

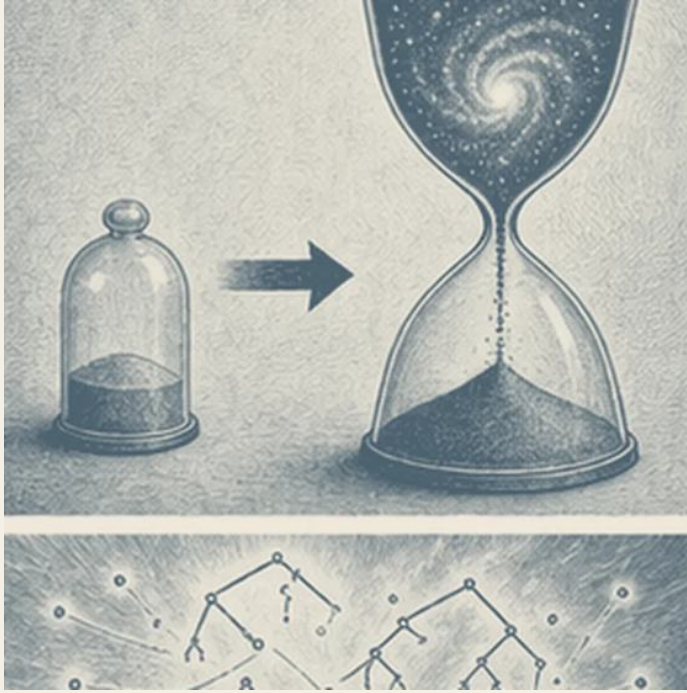
- Dönüşüm neden gerekir?
- Çekirdek cümlelerden çeşitlilik
- Dilbilgisellik ile anlamlılık farklıdır
- Korpus tek başına sınır mı?

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Dilbilgisi neyi açıklamalı?
- Yapısal belirsizlik
- Morfoloji ve ses yapıyla buluşur
- Dil edinimine açılan soru

Bağlantı sorusu: “Dönüşüm neden gerekir?” ile “Korpus tek başına sınır mı?” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Dilbilgisi neyi açıklamalı?” bu yolu nasıl değiştirebilir?

Dilbilgisi neyi açıklamalı?

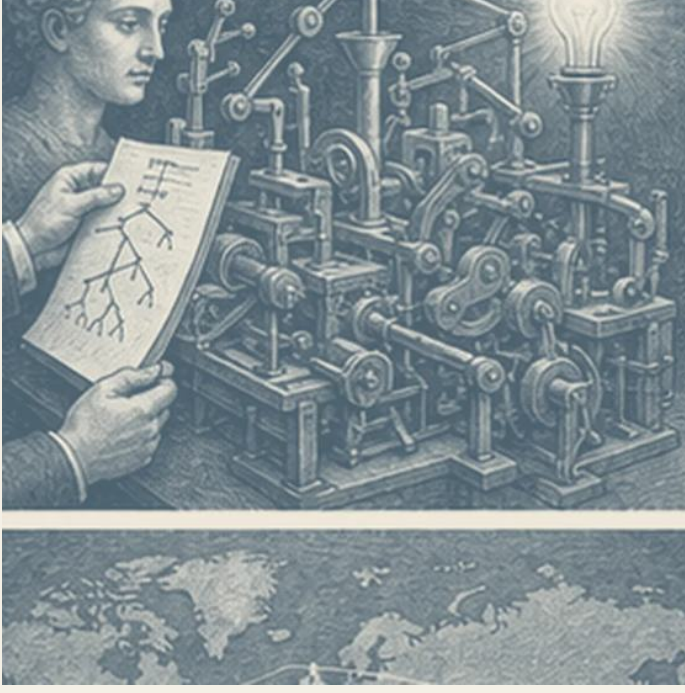
İyi dilbilgisi yalnız doğru dizileri üretmemeli, konuşur sezgilerini ve yapısal ilişkileri ekonomik biçimde açıklamalıdır. Betimleme ile açıklama ayrılır. Yazarın asıl hamlesi, tanıdık görünen bu olayı başka bir merceğin altına koymaktır; mesele tek bir örnek değil, örnekleri birbirine bağlayan düzendir.

Şehirdeki bütün rotaları ezberleyen liste işe yarar; yol ağının kuralını bilen harita yeni rota da bulur.

Sadelik ölçütü kurama bağlıdır ve biyolojik gerçekliği garanti etmez. Ayrıca sonraki araştırmaların ve farklı deneyimlerin eklediği ayrıntılar vardır. Klasik bir eseri canlı tutan şey, ona itiraz edilebilmesi ve yine de iyi sorular bırakabilmesidir.

Bir modelin yüksek doğruluk yanında hangi düzeni neden öyle kurduğunu açıklayıp açıklamadığını sorun.

Yapısal belirsizlik

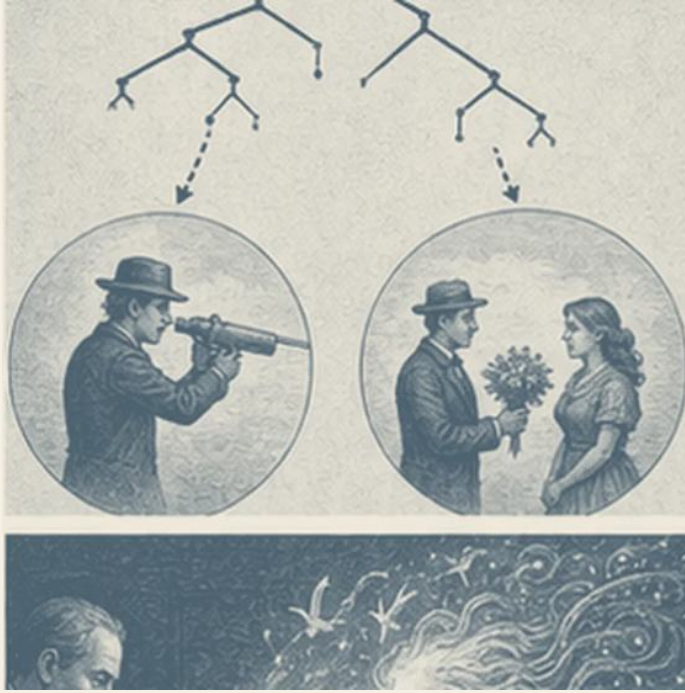
Aynı kelime dizisi farklı öbeklenince iki anlam taşıyabilir. Dilbilgisi bu görünmeyen yapı farkını göstermelidir. Bu fikir ilk bakışta kuru bir tanım gibi durabilir, fakat kitabın geri kalanında hangi ayrıntıları görüp hangilerini kaçıracağımızı belirleyen anahtar tam da budur.

'Dürbünlü adamı gördüm' cümlesinde dürbün sizde de adamda da olabilir.

Bağlam çoğu belirsizliği çözer; sözdizim tek başına anlam belirlemez. Okurun dikkat etmesi gereken yer tam burasıdır: açıklayıcı bir benzetme ile gerçek dünyanın bütün karmaşıklığı aynı şey değildir.

Yanlış anlaşılma kelimenin anlamından önce cümlenin iki farklı ağacını kurmayı deneyin.

Morfoloji ve ses yapıyla buluşur

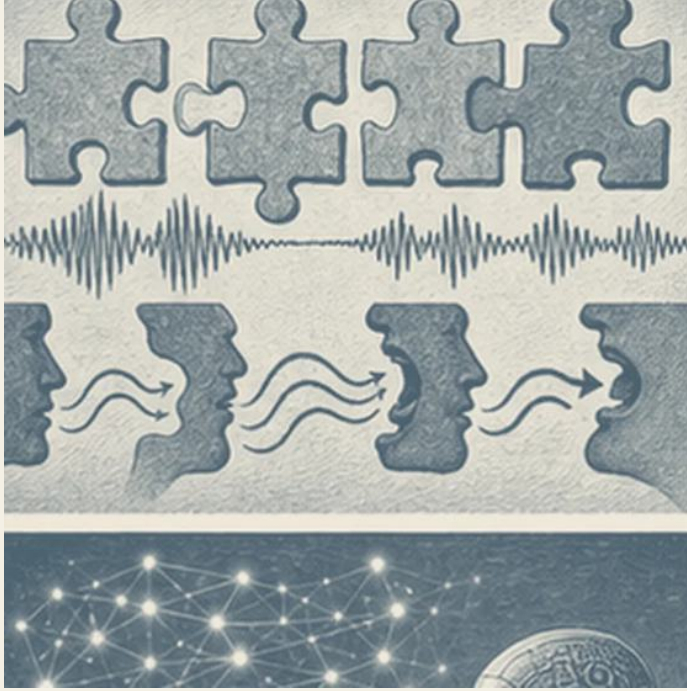
Sözdizimsel türetim, sözcük biçimleri ve ses kurallarıyla yüzey cümlesine dönüşür. Dil tek düzlem değil bağlantılı bileşenler sistemidir. Burada ileri sürülen şey değişmez bir doğa yasası değil, olayların çoğu zaman neden beklediğimizden farklı geliştiğini açıklayan bir düşünme aracıdır.

Mimari plan, malzeme ve boya birleşince görünen ev oluşur; hiçbirisi tek başına bütün değildir.

Sonraki kuramlar katmanların sınırını farklı çizer. 1957 şeması tarihsel başlangıçtır. Karşı örnekler özellikle değerlidir; çünkü hangi koşulun eksik olduğunu gösterir ve iddiayı kaba genellemeden daha hassas bir açıklamaya taşır.

Bir dil olayını yalnız kelime ya da yalnız sesle değil katmanlar arası etkileşimle düşünün.

Dil edinimine açılan soru

Kitap doğrudan çocuk edinim kuramı sunmasa da üretici dilbilgisi, sınırlı girdiden zengin yapısal bilgiye nasıl ulaşıldığı sorusunu büyüttü. Bölümün gücü, büyük iddiayı gündelik hayatın içine indirmesinde yatar: görünmez kabul ettiğimiz ilişki görünür olunca eski açıklama artık yetmez.

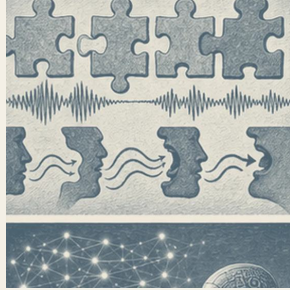
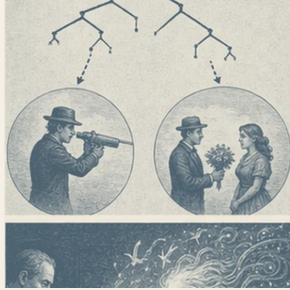
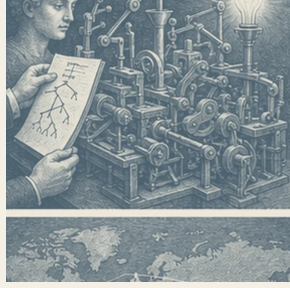
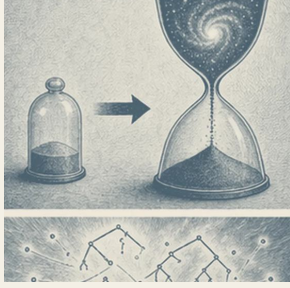
Çocuk hatalı ve eksik konuşmalar duyduğu halde yeni düzgün cümleler kurar.

Girdinin yoksulluğu tartışmalıdır; çocuklar istatistik, sosyal niyet ve güçlü öğrenme kapasitesinden yararlanabilir. Yazarın dili zaman zaman kesin görünse de okurun burada olasılık, bağlam ve karşı örnek payını açık tutması gerekir; aksi halde açıklama yeni bir dogmaya dönüşür.

Doğuşanlık ile öğrenmeyi tek düğme gibi değil, başlangıç eğilimleri ve çevre etkileşimi olarak düşünün.

OKUMA EŞİĞİ 3 / 3

Son sorulara yaklaşıırken

GERİDE KALAN DÖRT DURAK

- Dilbilgisi neyi açıklamalı?
- Yapısal belirsizlik
- Morfoloji ve ses yapıyla buluşur
- Dil edinimine açılan soru

SIRADAKİ DÖRT DURAK

- Evrensel dilbilgisinin tohumu
- Davranışçılıktan bilişsel devrime
- Modern dil modelleri eski tartışmayı değiştiriyor
- Küçük kitabın kalıcı etkisi

Bağlantı sorusu: “Dilbilgisi neyi açıklamalı?” ile “Dil edinimine açılan soru” arasında hangi düşünce yolu kuruluyor? Bir sonraki durak olan “Evrensel dilbilgisinin tohumu” bu yolu nasıl değiştirebilir?

Evrensel dilbilgisinin tohumu

Üretici program dillerin çeşitliliği altında insan zihninin ortak yapısal kapasitesi bulunduğunu araştırmaya yöneldi. Bu ayrımı korumak önemlidir; çünkü iki kavram birbirine karıştığında yazarın kanıtı kolayca slogana, hatta tam tersine çevrilebilir.

Farklı müzikler aynı insan kulağı ve ritim kapasitesinden yararlanır; diller de ortak bilişsel zeminde çeşitlenebilir.

Evrensel dilbilgisinin içeriği ve kanıtı yoğun tartışmalıdır; dil tipolojisi beklenenden büyük çeşitlilik gösterir. Bu eleştiri, yazarın ana düşüncesini çöpe atmak yerine ölçüsünü belirler. Ölçüsü bilinen fikir, hayranlık uyandıran ama belirsiz bir slogandan daha kullanışlıdır.

Evrensel iddiada hangi dillerin örnekleme alındığını ve istisnaların nasıl işlendiğini sorun.

Davranışçılıktan bilişsel devrime

Dil davranışını uyaran-tepki alışkanlığıyla açıklayan yaklaşıma karşı Chomsky, zihinsel kural ve temsil gereğini öne çıkardı. Bu hamle bilişsel bilimin yükselişine katkı verdi. Kitap bu noktada okuru uzaktan seyreden biri olmaktan çıkarır ve kendi alışkanlıklarının da aynı düzenin içinde bulunduğunu fark etmeye çağırır.

Papağan ifadeyi tekrarlayabilir; insan yeni durumda yapıyı kullanıp yeni anlam kurar.

Davranışçı araştırma tek ve kaba karikatür değildi. Öğrenme ve çevre bugün yeniden güçlü biçimde inceleniyor. Bu noktada yazarın betimlediği durumla savunduğu değer birbirinden ayrılmalıdır. Bir şeyin nasıl işlediğini göstermek, onun böyle işlemesi gerektiğini söylemek değildir.

Bilim tarihinde devrim anlatısını kullanırken eski yaklaşımın gerçekten ne söylediğini kendi kaynaklarından okuyun.

Modern dil modelleri eski tartışmayı değiştiriyor

Büyük dil modelleri dev metin örüntülerinden akıcı ve yapısal çıktılar üretiyor; bu başarı istatistiksel öğrenmenin gücünü gösterirken insan dil bilgisiyle aynı mekanizma olup olmadığını açık bırakıyor. Savın ilginç tarafı yalnız ne söylediği değildir; doğruysa hangi eski açıklamayı bırakmamız ve hangi yeni soruyu sormamız gerektiğini de değiştirir.

Milyarlarca cümle okuyan sistem yeni cümle kurar, fakat nadir mantıksal yapıda ve dünya bilgisinde şaşabilir.

Model davranışından iç temsil hakkında dikkatli çıkarım gerekir. İnsan çocuk çok daha az veri ve bedensel sosyal deneyimle öğrenir. Bu sınır, kitabı değersizleştirmez. Tersine, güçlü bir fikri her kapıyı açan sihirli anahtar olmaktan kurtarıp gerçekten işe yaradığı kapılarda kullanmamızı sağlar.

Akıcılığı anlama kanıtı saymadan yapı genellemesi, anlam ve veri ölçeğini ayrı test edin.

Küçük kitabın kalıcı etkisi

Sözdizimsel Yapılar'ın özel kuralları değişmiş olsa da dili üretici, biçimsel ve zihinsel sistem olarak ele alma programı dilbilimi dönüştürdü. Bu nedenle bölüm, tek başına ezberlenecek sonuç değil, sonraki örnekleri taşıyan bir köprü gibi okunmalıdır.

Eski bir köprü bugün ana yol olmayabilir; fakat şehrin iki yakasını ilk kez bağladığı için haritayı değiştirir.

Etkili olmak son söz olmak değildir. Kullanım temelli, işlevsel ve olasılıklı yaklaşımlar alanı genişletti. Kitabın yazıldığı tarih, kullanılan dil ve seçilen örnekler de merceğin kenarını oluşturur. Görüntü güçlü olabilir ama bütün dünyayı tek başına kapsamaz.

Klasik kuramı bugünkü doğrular listesi olarak değil hangi soruyu mümkün kıldığını görerek okuyun.

SON DURAKLAR · SINIRLAR

18. DURAK

Kitabın en kolay yanlış anlaşılacağı yer

Kitap bütün dillerin aynı söz sırasına sahip olduğunu ya da anlamın önemsiz olduğunu söylemez. Sözdizimin belirli ölçüde bağımsız biçimsel düzen taşıdığını ve dilbilgisinin sonlu kurallarla sınırsız yapı üretmesini açıklaması gerektiğini savunur.

Sözdizimsel Yapılar tek cümlelik bir parola gibi kullanıldığında, yazarın örnekler arasında kurduğu neden zinciri kaybolur. Doğru okuma, iddianın hangi koşullarda çalıştığını ve hangi durumda başka bir açıklamaya ihtiyaç duyduğunu birlikte göstermelidir.

Bu nedenle okur, eserden aklında kalan en güçlü cümleyi seçip hemen ardından iki şey sormalıdır: Yazar bunu hangi sahneyle destekledi ve kitabın kendisi bu cümlemin sınırını nerede çizdi? Noam Chomsky ile verimli tartışma böyle başlar.

SON DURAKLAR · TARTIŞMA

19. DURAK

Kitap hakkında süren tartışma

Eser modern dilbilimin dönüm noktası ve bilişsel devrimin önemli metni sayılmıştır. Erken dönüşüm kuralları sonraki Chomsky modellerinde değişmiş; kullanım temelli, işlevsel, tipolojik ve istatistiksel yaklaşımlar doğuştanlık, veri ve dil çeşitliliği iddialarını eleştirmiştir.

Bir eserin çok tartışılması başarısız olduğu anlamına gelmez. Sözdizimsel Yapılar için yapılan itirazların bir bölümü kullanılan kanıta, bir bölümü kavramların genişliğine, bir bölümü de yazarın görmediği insan deneyimlerine yönelir.

Sözdizimsel Yapılar için en adil tutum iki uçtan da kaçınmaktır: Kitabı yalnız ünü yüzünden dokunulmaz saymamak ve bazı ayrıntıları eskidi diye açtığı bütün soruları değersizleştirmemek. Eleştiri, metnin nerede hâlâ canlı olduğunu daha iyi gösterir.

SON DURAKLAR · BUGÜN

20. DURAK

Bugünkü hayata taşınan üç soru

Model yalnız sık dizileri mi tekrar ediyor, yoksa yeni hiyerarşik yapı mı kuruyor? Dilbilgisellik, anlamlılık ve doğruluk burada nasıl ayrılıyor? Evrensel iddia hangi dil çeşitliliğiyle sınandı?

Bu sorular Sözdizimsel Yapılar için hazırlanmış küçük bir kontrol listesi değil, gündelik hayatı daha dikkatli görmek için bir mercektir. Evde, işte, haber okurken veya bir karar verirken aynı ilişkiyi farklı kılıklarda yakalamaya yardım eder.

Sözdizimsel Yapılar üzerine cevapların hemen gelmemesi bir eksiklik değildir. İyi kitap bazen hazır çözüm vermek yerine yanlış soruyu bırakır; insanın daha önce doğal sandığı bir şeyi yeniden görmesini sağlar.

SON DURAKLAR · ÖZ

21. DURAK

Bir cümlede kitabın özü

Dil ezberlenmiş cümle deposu değil, sonlu zihinsel araçlarla sınırsız yeni yapı kurabilen üretici bir sistemdir; onu açıklamak kelime sırasının altında çalışan hiyerarşik ilişkileri modellemeyi gerektirir.

Akılda kalacak son görüntü, az sayıda mavi kural dışısından yükselip sonsuz renkli cümle dallarına dönüşen dil ağacıdır. Bu görüntü kitabın bütün ayrıntılarının yerini tutmaz; fakat ana soruya geri dönmek istediğinizde güvenilir bir işaret levhası olur.

Sözdizimsel Yapılar adlı özgün eseri okumak, burada özetlenen yolun ayrıntılarını, ritmini ve yazarın kendi sesini görmenin tek yoludur. Bu rehberin görevi kapıyı kapatmak değil, kapının ardında neden ilginç bir oda bulunduğunu göstermektir.

KAYNAKLAR VE KAPSAM

Neye dayandık, nerede durduk?

- [1] De Gruyter - Syntactic Structures
[2] De Gruyter - Syntactic Structures table of contents
[3] MIT - Noam Chomsky archive

TELİF VE SORUMLULUK NOTU

Bu çalışma eğitim ve araştırma amacıyla hazırlanmış özgün bir özet ve yorum rehberidir. Kitabın cümlelerini yeniden üretmez ve özgün eserin yerini tutmaz. Sağlık ve psikoloji başlıkları genel bilgi verir; tanı, tedavi veya kişiye özel profesyonel öneri değildir.

SON CÜMLE

Sözdizimsel Yapılar adlı özgün eseri okumak, burada özetlenen yolun ayrıntılarını, ritmini ve yazarın kendi sesini görmenin tek yoludur. Bu rehberin görevi kapıyı kapatmak değil, kapının ardında neden ilginç bir oda bulunduğunu göstermektir.